כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 2 מתוך 3 | 45 דק' | שמואל א יד, א-נב

**ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.**

# "אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט": יונתן במכמש ושבועת שאול

## 🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את יוזמת יונתן ונושא כליו במעבר מכמש, ואת האות שקבע יונתן
- התלמידים יסבירו את שבועת שאול "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר-יֹאכַל לֶחֶם עַד-הָעֶרֶב" ואת תוצאותיה: העייפות, האכילה על הדם וטעימת הדבש
- התלמידים ישוו בין יונתן לבין שאול כמנהיגים, וינתחו את התערבות העם "וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת-יוֹנָתָן, וְלֹא-מֵת"

## 📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

בהתאם לתוכנית הלימודים: לפי מתווה משרד החינוך להוראת שמואל א בחמ"ד (תשפ"ז, כיתה ח'), פרקים יג-יד: "הקרב במכמש". מיומנויות: אפיון דמות והשוואה (יונתן מול שאול).

## ❓ השאלה הגדולה של השיעור

**מה ההבדל בין מנהיג אמיץ לבין מנהיג פזיז?**

יונתן יוצא כמעט לבד מול מחנה פלשתים ומצליח. שאול משביע את העם לא לאכול, וכמעט ממית את בנו. בשיעור שמים את שני המנהיגים זה מול זה ובודקים מה מניע כל אחד מהם.

## 🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה היה החטא של שאול בגלגל בפרק יג?
2. כמה אנשים נשארו עם שאול בסוף פרק יג?
3. מה ההבדל לדעתכם בין אומץ לפזיזות? תנו דוגמה.

**למורה:** שאלה 2 חשובה: עם שאול נשארו כשש מאות איש בלבד, מול מחנה ענק. על הרקע הזה מובנים דברי יונתן "לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִמְעָט".

### 🧪 פתיחה

מראים לתלמידים את שני השמות של הסלעים במעבר מכמש: "וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ, וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶה", ומסבירים שיונתן צריך לטפס בין שני צוקים כדי להגיע למצב פלשתים. שואלים: מה צריך כדי לטפס לבד מול צבא? (אומץ, אמונה, טיפשות?) רושמים את התשובות.

### 📖 הסבר למורה

יונתן ונושא כליו יוצאים בלי לספר לשאול: "וּלְאָבִיו, לֹא הִגִּיד". יונתן אומר "אוּלַי יַעֲשֶׂה ה', לָנוּ: כִּי אֵין לַה' מַעְצוֹר, לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִמְעָט", וקובע אות: אם פלשתים יגידו "עלו אלינו", זה סימן שה' נתן אותם בידם. כך קורה, ויונתן מטפס "עַל-יָדָיו וְעַל-רַגְלָיו", מכה כעשרים איש, ובמחנה פלשתים פורצת "וַתְּהִי לְחֲרָדַת אֱלֹהִים".

שאול והעם מצטרפים, ופלשתים נלחמים זה בזה. אבל שאול משביע את העם: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר-יֹאכַל לֶחֶם עַד-הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבָי". העם עייף. יונתן, שלא שמע את השבועה, טועם מעט דבש "וַתָּאֹרְנָה] עֵינָיו", וכשמספרים לו, הוא אומר "עָכַר אָבִי, אֶת-הָאָרֶץ". בערב העם הרעב שוחט ואוכל "עַל-הַדָּם", ושאול בונה מזבח.

כששאול שואל את ה' אם לרדוף אחרי פלשתים, ה' לא עונה. שאול מטיל גורל, והגורל נופל על יונתן. יונתן מודה "טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר-בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ – הִנְנִי אָמוּת", ושאול אומר "כִּי-מוֹת תָּמוּת, יוֹנָתָן". העם מתערב: "הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל", ו"וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת-יוֹנָתָן, וְלֹא-מֵת". הפרק מסתיים בסיכום מלחמות שאול.

### 📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

**שמואל א פרק יד, פסוקים א-טו**

**(א)** וַיְהִי הַיּוֹם, וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן בֶּן-שָׁאוּל אֶל-הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו, לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל-מַצַּב פְּלִשְׁתִּים, אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַלָּז; וּלְאָבִיו, לֹא הִגִּיד.

**(ב)** וְשָׁאוּל, יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה, תַּחַת הָרִמּוֹן, אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן; וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ, כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ.

**(ג)** וַאֲחִיָּה בֶן-אֲחִטוּב אֲחִי אִיכָבוֹד בֶּן-פִּינְחָס בֶּן-עֵלִי כֹּהֵן ה', בְּשִׁלוֹ – נֹשֵׂא אֵפוֹד; וְהָעָם לֹא יָדַע, כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן.

**(ד)** וּבֵין הַמַּעְבְּרוֹת, אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר עַל-מַצַּב פְּלִשְׁתִּים – שֵׁן-הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה, וְשֵׁן-הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה; וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ, וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֵה.

**(ה)** הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן, מוּל מִכְמָשׂ; וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב, מוּל גָּבַע.

**(ו)** וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל-הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו, לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל-מַצַּב הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה – אוּלַי יַעֲשֶׂה ה' לָנוּ: כִּי אֵין לַה' מַעְצוֹר, לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִמְעָט.

**(ז)** וַיֹּאמֶר לוֹ נֹשֵׂא כֵלָיו, עֲשֵׂה כָּל-אֲשֶׁר בִּלְבָבֶךָ; נְטֵה לָךְ, הִנְנִי עִמְּךָ כִּלְבָבֶךָ.

**(ח)** וַיֹּאמֶר, יְהוֹנָתָן, הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֹבְרִים, אֶל-הָאֲנָשִׁים; וְנִגְלִינוּ, אֲלֵיהֶם.

**(ט)** אִם-כֹּה יֹאמְרוּ, אֵלֵינוּ, דֹּמּוּ, עַד-הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם – וְעָמַדְנוּ תַחְתֵּינוּ, וְלֹא נַעֲלֶה אֲלֵיהֶם.

**(י)** וְאִם-כֹּה יֹאמְרוּ עֲלוּ עָלֵינוּ, וְעָלִינוּ – כִּי-נְתָנָם ה' בְּיָדֵנוּ: וְזֶה-לָּנוּ, הָאוֹת.

**(יא)** וַיִּגָּלוּ שְׁנֵיהֶם, אֶל-מַצַּב פְּלִשְׁתִּים; וַיֹּאמְרוּ פְּלִשְׁתִּים – הִנֵּה עִבְרִים יֹצְאִים, מִן-הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ-שָׁם.

**(יב)** וַיַּעֲנוּ אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה אֶת-יוֹנָתָן וְאֶת-נֹשֵׂא כֵלָיו, וַיֹּאמְרוּ עֲלוּ אֵלֵינוּ, וְנוֹדִיעָה אֶתְכֶם, דָּבָר; וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן אֶל-נֹשֵׂא כֵלָיו, עֲלֵה אַחֲרָי – כִּי-נְתָנָם ה', בְּיַד יִשְׂרָאֵל.

**(יג)** וַיַּעַל יוֹנָתָן, עַל-יָדָיו וְעַל-רַגְלָיו, וְנֹשֵׂא כֵלָיו, אַחֲרָיו; וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן, וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו.

**(יד)** וַתְּהִי הַמַּכָּה הָרִאשֹׁנָה, אֲשֶׁר הִכָּה יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו – כְּעֶשְׂרִים אִישׁ: כְּבַחֲצִי מַעֲנָה, צֶמֶד שָׂדֶה.

**(טו)** וַתְּהִי חֲרָדָה בַּמַּחֲנֶה בַּשָּׂדֶה, וּבְכָל-הָעָם – הַמַּצָּב וְהַמַּשְׁחִית, חָרְדוּ גַּם-הֵמָּה; וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ, וַתְּהִי לְחֲרְדַּת אֱלֹהִים.

**שמואל א פרק יד, פסוקים כד-ל**

**(כד)** וְאִישׁ-יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ, בַּיּוֹם הַהוּא; וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת-הָעָם לֵאמֹר, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר-יֹאכַל לֶחֶם עַד-הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבָי, וְלֹא-טָעַם כָּל-הָעָם, לָחֶם.

**(כה)** וְכָל-הָאָרֶץ, בָּאוּ בַיָּעַר; וַיְהִי דְבַשׁ, עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה.

**(כו)** וַיָּבֹא הָעָם אֶל-הַיַּעַר, וְהִנֵּה הֹלֵךְ דָּבָשׁ; וְאֵין-מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל-פִּיו, כִּי-יָרֵא הָעָם אֶת-הַשְּׁבֻעָה.

**(כז)** וְיוֹנָתָן לֹא-שָׁמַע, בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת-הָעָם, וַיִּשְׁלַח אֶת-קְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ, וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ; וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל-פִּיו, (ותראנה) [וַתָּאֹרְנָה] עֵינָיו.

**(כח)** וַיַּעַן אִישׁ מֵהָעָם וַיֹּאמֶר, הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אָבִיךָ אֶת-הָעָם לֵאמֹר, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר-יֹאכַל לֶחֶם, הַיּוֹם; וַיָּעַף, הָעָם.

**(כט)** וַיֹּאמֶר, יוֹנָתָן, עָכַר אָבִי, אֶת-הָאָרֶץ: רְאוּ-נָא, כִּי-אֹרוּ עֵינַי – כִּי טָעַמְתִּי, מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה.

**(ל)** אַף, כִּי לוּא אָכֹל אָכַל הַיּוֹם הָעָם, מִשְּׁלַל אֹיְבָיו, אֲשֶׁר מָצָא: כִּי עַתָּה לֹא-רָבְתָה מַכָּה, בַּפְּלִשְׁתִּים.

**שמואל א פרק יד, פסוקים לו-מו**

**(לו)** וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נֵרְדָה אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים לַיְלָה וְנָבְזָה בָהֶם עַד-אוֹר הַבֹּקֶר, וְלֹא-נַשְׁאֵר בָּהֶם אִישׁ, וַיֹּאמְרוּ, כָּל-הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה; וַיֹּאמֶר, הַכֹּהֵן, נִקְרְבָה הֵלֹם, אֶל-הָאֱלֹהִים.

**(לז)** וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל, בֵּאלֹהִים, הַאֵרֵד אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים, הֲתִתְּנֵם בְּיַד יִשְׂרָאֵל; וְלֹא עָנָהוּ, בַּיּוֹם הַהוּא.

**(לח)** וַיֹּאמֶר שָׁאוּל – גֹּשׁוּ הֵלֹם, כֹּל פִּנּוֹת הָעָם; וּדְעוּ וּרְאוּ – בַּמָּה הָיְתָה הַחַטָּאת הַזֹּאת, הַיּוֹם.

**(לט)** כִּי חַי-ה', הַמּוֹשִׁיעַ אֶת-יִשְׂרָאֵל – כִּי אִם-יְשֶׁנּוֹ בְּיוֹנָתָן בְּנִי, כִּי מוֹת יָמוּת; וְאֵין עֹנֵהוּ, מִכָּל-הָעָם.

**(מ)** וַיֹּאמֶר אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל, אַתֶּם תִּהְיוּ לְעֵבֶר אֶחָד, וַאֲנִי וְיוֹנָתָן בְּנִי, נִהְיֶה לְעֵבֶר אֶחָד; וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל-שָׁאוּל, הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה.

**(מא)** וַיֹּאמֶר שָׁאוּל, אֶל-ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל – הָבָה תָמִים; וַיִּלָּכֵד יוֹנָתָן וְשָׁאוּל, וְהָעָם יָצָאוּ.

**(מב)** וַיֹּאמֶר שָׁאוּל – הַפִּילוּ, בֵּינִי וּבֵין יוֹנָתָן בְּנִי; וַיִּלָּכֵד, יוֹנָתָן.

**(מג)** וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל-יוֹנָתָן, הַגִּידָה לִּי מֶה עָשִׂיתָה; וַיַּגֶּד-לוֹ יוֹנָתָן, וַיֹּאמֶר טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר-בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ – הִנְנִי אָמוּת.

**(מד)** וַיֹּאמֶר שָׁאוּל, כֹּה-יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף: כִּי-מוֹת תָּמוּת, יוֹנָתָן.

**(מה)** וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל-שָׁאוּל, הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל – חָלִילָה חַי-ה' אִם-יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה, כִּי-עִם-אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה; וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת-יוֹנָתָן, וְלֹא-מֵת.

**(מו)** וַיַּעַל שָׁאוּל, מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים; וּפְלִשְׁתִּים, הָלְכוּ לִמְקוֹמָם.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

### ⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "כִּי אֵין לַה' מַעְצוֹר, לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִּמְעָט" (שמואל א יד, ו)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "הן ברב עם הן במעט, כי הכל שוה אצלו". יונתן לא סומך על המספרים אלא על ה'.

📜 **כתוב:** "וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת-יוֹנָתָן, וְלֹא-מֵת" (שמואל א יד, מה)

💭 **מפרשים:** רש"י מסביר: "הִתִּירוּ לוֹ לְשָׁאוּל שְׁבוּעָתוֹ". כלומר העם מצא דרך הלכתית לשחרר את שאול מן השבועה.

## 👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

**חומרים:** תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. כרטיס כניסה (3 דקות)
2. פתיחה: "בוצץ" ו"סנה" – מה צריך כדי לטפס לבד? (4 דקות)
3. קריאה מודרכת של יד, א-טו: יוזמת יונתן והאות (10 דקות)
4. קריאה בקבוצות של יד, כד-לה: השבועה, הדבש והאכילה על הדם (10 דקות)
5. יד, לו-מו: הגורל והעם שפודה את יונתן. טבלת השוואה יונתן מול שאול (12 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (6 דקות)

## 💬 שאלות לדיון

**הבנה (מה כתוב?)**

1. מה אמר יונתן לנושא כליו לפני שעלה אל מצב פלשתים?
2. מה היה האות שקבע יונתן?
3. מה עשה העם כששאול רצה להמית את יונתן?

**פרשנות (מה זה אומר?)**

1. למה לדעתכם יונתן לא סיפר לאביו?
2. מה פירוש "עכר אבי את הארץ"? למה השבועה הזיקה?

**הערכה (מה דעתי?)**

1. מי מנהיג טוב יותר בפרק: יונתן או שאול? נמקו.
2. העם עמד מול המלך והציל את יונתן. מתי מותר לעם להתנגד להחלטה של מנהיג?

## 🏁 סיכום השיעור

יונתן מנצח בזכות אומץ ואמונה "ברב או במעט". שאול, שרוצה ניצחון גדול, משביע את העם בשבועה שמחלישה אותו וכמעט ממית את בנו. העם מציל את יונתן. הפרק מראה מלך שמחליט מהר, בלי לחשוב על התוצאות, ומכין את הקרע הגדול בפרק טו.

### 🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כתבו תכונה אחת של יונתן ותכונה אחת של שאול שראיתם היום, עם פסוק לכל אחת.

### 🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

**ממלכתי**

- השוואה בין שני סוגי מנהיגות: יוזמה אישית ואומץ מול שליטה ושבועות. ומה תפקיד "העם" כשהמנהיג טועה.
- קריאה ספרותית: יונתן כדמות מנוגדת לשאול, הכנה לקשר בין יונתן לדוד בהמשך.

**ממלכתי-דתי (חמ"ד)**

- אמונת יונתן "אֵין לַה' מַעְצוֹר, לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִּמְעָט" כמקור לבטחון בה'.
- האכילה על הדם ובניית המזבח: שאול מקפיד על מצוות, אבל השבועה שלו גורמת לעם לחטוא. אפשר לדון בשבועה ובהתרתה (רש"י על יד, מה).

### 💡 הערות למורה

הפרק ארוך. כדאי לקרוא בכיתה רק את הפסוקים שבדף השיעור, ולספר בקצרה את השאר. במכמש ובמעבר בין הצוקים כדאי להיעזר במפה או בתמונה של ואדי סוויניט (נחל מכמש) מאתר פתוח. למתקשים: דף עם תמיכה.

### 📝 בדף העבודה

בדף: יוזמת יונתן והאות, השבועה ותוצאותיה, "עכר אבי את הארץ", הגורל ופדיון יונתן, טבלת השוואה ומשימת סיכום. יש גם גרסה עם תמיכה.

## מקורות

- שמואל א פרק יד – מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- רש"י על שמואל א יד – ספריא
- מצודת דוד על שמואל א יד – ספריא
- מתווה להוראת שמואל א, תשפ"ז – תנ"ך חמ"ד, משרד החינוך (PDF)

# מחוון: "אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט": יונתן במכמש ושבועת שאול

1. ה' יכול להושיע גם בכוח קטן, ואין צורך בצבא גדול. זה קשור למצב שבו עם שאול נשארו רק כשש מאות איש מול מחנה פלשתים ענק, ובלי נשק.
2. אם יגידו "דמו עד הגיענו אליכם", יעמדו במקומם ולא יעלו. אם יגידו "עלו עלינו", יעלו, כי זה האות שה' נתנם בידם.
3. "ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב ונקמתי מאיבי". תוצאות: העם עייף ("ויעף העם"); יונתן טועם דבש בלי לדעת; המכה בפלשתים קטנה יותר; בערב העם אוכל על הדם; הגורל נופל על יונתן וכמעט ימות. כל שתי תוצאות נכונות מתקבלות.
4. על מי סומך: יונתן – על ה' ("אולי יעשה ה' לנו"); שאול – על השבועה ועל הגורל. איך מחליט: יונתן – יוצא ביוזמה, בודק אות; שאול – משביע בלי לחשוב על העייפות, ממהר להטיל עונש. תוצאה: יונתן – ישועה גדולה; שאול – העם עייף, חוטא באכילה על הדם, ויונתן כמעט מת.
5. "היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל, חלילה... כי עם אלהים עשה היום הזה". העם פודה את יונתן. דעה אישית מנומקת.
6. צד טוב: שאול מצטרף למלחמה ומנצח (יד, כ-כג), מקפיד שהעם לא יאכל על הדם ובונה מזבח (יד, לג-לה), נלחם בכל אויביו (יד, מז). בעיה: שבועה פזיזה (יד, כד) שמחלישה את העם (יד, כח-ל), ונכונות להמית את בנו (יד, מד). (ניקוד מוצע: טענה 1, פסוק לצד טוב 2, פסוק לבעיה 2.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק ומצודת דוד מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.